

2 desember 1993

Professor dr. med. Randolph Alnæs
Biskop Heuchsvei 4
0871 Oslo

Kjære Randolph Alnæs!

Ditt elskverdige brev ga med tro på at jeg kunne tillate meg å fortelle litt om noen av mine private refleksjoner. Selvfølgelig har du et annet syn på det meste, men kanskje nettopp derfor er jeg takknemlig om du vil ta deg tid til å lese hva jeg sier.

Jeg er selv en aldeles ulært mann, og har derfor en god del av den ærbødighet som sømmer seg ovenfor en professor. Tro ikke annet. Men dette har, som du vil se, ikke latt meg avstå fra å si ting som kanskje kan virke fornærmende for din stand. Dette må jeg bare håpe på forståelse for.

I femti år er vi frontkjempere blitt diskutert og fordømt, igjen og igjen. Vår generasjon har laget seg en myte om krigstiden. Noe vil vi gjerne huske, og noe vil vi gjerne glemme, og en har forståelse for Ronald Bye når han i Aftenposten (28.11.93), i forbindelse med avlyttingen, sier: "Jeg har opplevd en blanding av historieløshet og hykleri". Det er blitt vanskelig å vurdere situasjonen, fordi vi rett og slett ikke lenger husker eller kan forestille oss hvordan verden dengang så ut. Dette forholdet trer klart fram om en tar for seg en avis eller et tidsskrift fra slutten av tredveårene. Det er liksom en annen verden, selv for oss som dengang var voksne, om enn meget unge mennesker.

Nylig hadde TV en serie fra Hitlers Tyskland, eller Tysklands Hitler, om en vil. Den var en tankevekker på mer en én måte. Naturligvis var serien farget, men det spiller i denne forbindelse liten rolle. Med dagens øyne er det, etter min mening tydelig, at Hitler tedde seg som en sinnssyk. Men hvordan skal vi forklare oss de hundretusener, og millioner av mennesker som flokkedes om ham, og som tiljublet ham. La oss ikke glemme at det dreide seg om praktisk talt hele det tyske folk! Denne mannen ble tiljublet av ikke bare sitt eget folk, men også, som vi kunne se, i Østerrike. Og: Han ble sett på med større eller mindre sympati også i andre land i Europa. Under defileringen ved De olympiske leker i Berlin, ble Hitler hilst av de fleste lands olympiatropper med hans egen nazihilsen! Slik jeg selv husker våre egne aviser fra slutten av tredveårene, var de slett ikke alltid bare avvisende.

Hva vi frontkjempere gjerne fortier, er at det hos mange av oss var en viss begeistring for Hitler og alt han hadde utrettet. Dette forholdet var nok ikke den vesentligste

årsaken til at vi meldte oss, men hos mange var det av en viss betydning. Det bebreides oss av velmenende nordmenn at vi i alle fall var naive. Ja, med dagens øyne var vi naive. Men er det riktig å bedømme oss med dagens øyne? Hva skulle vi så si om de hundre millioner i Europa? Når dette forholdet ikke nevnes - har vi ikke da med historieløshet å gjøre?

Gabriel Langfeldt var ikke det onde menneske som noen i "vår familie" synes å tro, men han var tilsynelatende naiv, meget naiv. Og han lot seg, som vi frontkjemper, rive med av stemningen. Han mistet en tid all bakkekontakt, som hans artikkel i Morgenbladet viser. Ingen av hans senere meninger kan forkludre dette faktum. Det er nærliggende å mene at denne artikkelen alene er nok til å diskvalifisere ham i all senere diskusjon om landssvikerne. Og ikke kunne han være kvalifisert til noen behandling, eller studie, av Knut Hamsun heller! Ikke bare lot Langfeldt seg rive med. Han var i høyeste grad selv med på å piske opp den såkalte folkemeningen. Han var ikke verre enn de fleste andre, men han var ingen snekker eller murer. Han var en autoritet! Hans ord hadde makt - og virkning!

Tillat dessuten en frontkjemper å ha noen tanker om hans foredrag, som du var så vennlig å sende meg kopi av. Foredraget gir oss inntrykk av en, for den tiden, meget velmenende mann, med en stor og naiv tro. Den typiske landssviker tegner han med streker mange ville trekke på smilebåndet av idag. Han var ikke alene om å mene at det måtte være noe mentalt merkverdig med landssvikere. Overlege Frøshaug på Ilebu satte igang en undersøkelse. Jeg tror han var tilhenger av Kretschmer, og at han mente han han kunne finne forklaringen på vår sinnslidelse i vår kroppsbygning. Vi ble veiet og målt, og klassifisert som pyknikere, atleter eller leptosomer, eller hva det kunne være mer. Vi fangene trodde det var hans mening å ta doktorgraden på disse studiene. Det hele døde i alle fall bort. Kanskje kom han til, som de fleste som fikk med oss å gjøre, at vi var ganske alminnelige mennesker. I Gulskogen Fangeleir ved Drammen ble det i stor stil foretatt en intelligensprøve. Resultatet var visstnok ikke oppløftende for dem som mente vi var undermåls.

Om Quisling, denne gåtefulle mannen, kan en gjøre seg mange refleksjoner, og det må gjerne være at Langfeldts plan om å få ham mentalundersøkt ville ha skånet Quisling for dødsdommen. Men jeg kan tenke meg at Quisling heller ville være død enn sinnssyk. Ifølge Langfeldts foredrag skulle redaktør Selander i Aftenposten ha sagt at "Vidkun Quisling er ikke noen Peer Gynt" og det er antagelig mer enn riktig. Selvom en godt kan tenke seg underbevisste ambisjoner i retning av å "blive konge - keiser!", som Peer proklamerte. Nei, hos Quisling må det da mer være Brand. Det var, under krigen, et slagord blant oss som het: "å forstå sin tid og ville det gode" (eller noe lignende). Om Quisling helt forsto sin tid kan det vel være tvil om, men at han ville det gode, er nok mange av oss fremdeles overbeviste om. Han ville, som Brand, alltid det gode. Men så gikk det, som hos Brand, så aldeles galt. Vi er mange Brander, dessverre. Og kanskje var vi ekstra mange i vår leir.

Nei, Langfeldt forsto vel ikke stort av gåten, Quisling. Og enda mindre forsto han av Knut Hamsun. "Alle våre navn her tilstede idag", sa Hamsun under sin rettssak, "vil om 100 år være utslettet av jorden og huskes ikke mer, nevnes ikke mer." Allerede idag er hans spådom gått i oppfyllelse - med ett navn unntatt! Som "sjelegransker" var Hamsun en gigant, mens Langfeldt var en mus. Tilgi meg, men jeg er vel idag ikke

alene om min oppfatning. (Jeg prøver her å ta hensyn til at Hamsun nok er kommet mest til orde om forholdet demimellom.)

Langfeldt oppfatter oss som mennesker med "forbrytersk sinnelag". Han sier (side 21) i foredraget. "Hovedformålet med straffen er blitt --- --- med alle midler å forhindre at en forbryter påny begår straffbare handlinger." Ertertiden har vist hvilket tøv dette var i forbindelse med oss. Og hva er dette for noe: (side 28) "Det må sørges for *en hensiktsmessig og planmessig behandling av landssvikernes* under fengselsoppholdet, og det må fra første stund drives en rasjonell opplysningsvirksomhet som tar sikte på å belære landssvikerne om deres feilaktige innstilling." Han får oss til å tenke på Kina og Viet Nam. Men Langfeldt har den samme gode hensikt som kineserne.

"Det er innlysende", sier Langfeldt (side 23), "at når de tusener av landssvikere --- --- skal holdes innesperret i årevis, vil det oppstå vanskeligheter i behandlingen, særlig fordi det vil være en stor del av dette fangeklientell som frembyr psykiske anomalier -- ." Dette var ikke politikerprat. Det var en psykiaters diagnose. Og diagnosen var tøv. Vi landssvikere var av alle slag - som ellers i samfunnet.

Vi frontkjempere beklager så sterkt vi kan alt som foregikk i konsentrasjonsleirene, men for det første visste vi på det tidspunkt akkurat like mye om dette som resten av det norske folk. Det vil si: praktisk talt ingenting. For det andre: Det var da ikke vi som foretok oss disse bestialske handlinger; like lite som det var de norske kommunistene som tok livet av de 30 eller 50 millionene menneskene i Sovjets konsentrasjonsleirer.

La meg så si et par ord til om Hamsun. I de siste årene har man vridd seg når det gjelder personen og dikteren. En kan ikke frata dikteren Hamsun hans genialitet. Så har man prøvd å frata personen Hamsun hans ære. Men så er det noen som synes dette er for drøyt, og så sier de at Hamsun ikke var nazist. Naturligvis var Hamsun nazist, mer enn de fleste var han nazist. Hele hans hus var nazistisk. Jeg er fristet til å si at han var nazist før Hitler ble født. En kan like det eller ikke: Han hadde tro på adel, overklasse, på aristokraten, den storsinnete flotte og overlegne. (Selvom aristokraten ikke alltid var overdrevent moralsk høyverdig.) Han var ikke fremmed for den nazistiske tanke om overmennesket. Går ikke det klart fram fra hans diktning? Men Hamsun var da også fra en annen tid enn vår, fra en tid som er glemt - med idealer som dengang var en selvfølge, og som idag er ukjente, er glemt. vi ler av det idag, men dengang fantes det begreper som ridderlighet, trofasthet og ære. Opportunisme ble dengang sett på på en annen måte. Tildels virker hans tids idealer lett latterlige på oss idag. Men Hamsun hadde da heller ikke tredve års hjernevask fra NRK bak seg.

Langfeldt ivret ærefullt for landssvikernes assimilering i samfunnet etter soningen, og mange andre velmenende mennesker har også talt varmt for dette. Men vi har her å gjøre med mennesker som ikke kan se å ha gjort noe galt. Stort sett moralske, samvittighetsfulle mennesker. Det er dette som knapt noen gang vil bli forstått. Disse ble dømt av samfunnet, og satt i fangehullet i måneder eller år. Så blir de sluppet ut, mange med fortsatt "tap av almen tillit". Men så - så skal en opptas i det samme samfunnet - mens propagandaen går for fullt om disse selsomme forbrytere, skal de opptas i samfunnet. Det hele er vel intet stort problem. Ikke er samfunnet rede til å oppta oss, og ikke er vi særlig interessert heller, mange av oss. Vi skal angre, heter det. Men hva skal vi angre? Om vi dengang hadde kunnet se 50 år fram i tiden, ville vi ha

gjort alt anderledes, men vi kunne ikke se inn i framtiden.. Så har vi ligget meget lavt i terrenget da. Mange av oss har helt eller delvis seilt under falsk flagg - av nød og tvang, og uten glede. Vi har ingenting sagt, og ingenting skrevet. I alle fall har en hørt lite fra dem av oss som kanskje kunne ha noe vettugt å si. Vi har vært en taus og snill minoritet.

Når vi klager over vår behandling etter kapitulasjonen, så kan man spørre oss hva vi egentlig ventet oss, og så blir vi litt svarløse. Det er jo nemlig slik at "folkets" reaksjon kunne ha vært verre - langt verre. Vi ser hva som skjedde med kroatene dengang. Det er lett å forestille seg "de lange knivers natt" og lignende. Vi er tross alt takknemlige for at det dengang fantes folk som sørget for at slike ting ble unngått. La det være sagt.

Et par ord i forbindelse med Frontkjempermonumentet. Dette ble et sørgelig kapittel for oss frontkjemper. Tilpass til oss når initiativtakeren viste seg å ha et slikt rulleblad! Allikevel. Når en ser dette velvillig og innenfra melder det seg et par tanker: Den gangen de fleste frontkjemperne dro ut, var det ingen sterk stemning imot oss. Noen av oss hadde kamerater som i all hemmelighet beundret vårt mot. (Dette vil naturligvis idag benektes.) Da vi kom tilbake - etter Stalingrad - var stemningen en annen og mer hatsk. Vi ble tilbakevist, og vi søkte hverandre. Noen nærmet seg tyskerne mer enn godt var, og søkte trøst der. Når én i den situasjon ble kommandert til ting han egentlig gjorde med stor ulyst, hva skulle han så gjøre? Det var vel ikke bare fordi "Meine Ehre heisst Treue" at de tyske soldatene kjempet til siste slutt. Det var nok vel så mye fordi å nekte var umulig! Kanskje var noe slikt tilfelle med vedkommende frontkjemper (som jeg ikke kjenner). Det å skyte sine egne landsmenn, var ille. Men allikevel ikke verre enn at hjemmefronten gjorde det under krigen. Det ble visst også kalt eksekusjon, tror jeg, men snakkes ikke om.